

IKKINCHI JAHON URUSHI YILLARIDA O‘ZBEKISTON VA O‘ZBEK XALQINING HISSASI

SAIDOV ZAFAR MAMARAJABOVICH
MAMATXOLOV AZIZ BAXTIYOROVICH
IIV Surxondaryo akademik litseyi

1. Annotatsiya

Mazkur maqolada Ikkinchi jahon urushi yillarida O‘zbekiston SSR va o‘zbek xalqining urushdagi faol ishtiroki, frontga yuborilgan inson resurslari, orqaga — ya’ni front ortiga ko‘rsatilgan moddiy va ma’naviy yordam, hamda urush yillarida mamlakat iqtisodiyoti va ijtimoiy hayotiga ta’siri haqida tahliliy fikrlar bayon etilgan. Tarixiy hujjatlar, statistik ma’lumotlar va zamonaviy tarixshunoslik yutuqlari asosida O‘zbekiston xalqi ko‘rsatgan fidokorona mehnat, insoniy jasorat va mardlik aks ettiriladi.

2. Glossariy

Front: Harbiy to‘qnashuvlar sodir bo‘layotgan hudud.

Evakuatsiya: Aholi, korxona va tashkilotlarni xavfsiz hududga ko‘chirish jarayoni.

SSSR: Sobiq Sovet Sotsialistik Respublikalar Ittifoqi.

Mobilizatsiya: Urush davrida harbiy va iqtisodiy resurslarni safarbar qilish.

Front orti: Urushdan uzoqda joylashgan, lekin frontni ta’minlashga xizmat qiluvchi hudud.

Rekviziya: Davlat tomonidan aholining mol-mulki yoki mahsulotini tortib olish.

3. Kirish

Ikkinchi jahon urushi insoniyat tarixidagi eng dahshatli va fojiali voqealardan biri bo‘lib, 1939–1945 yillar davomida butun dunyoni larzaga soldi. Bu urush nafaqat jang

maydonlarida, balki mamlakatlar ichki hayotida, iqtisodiyot, madaniyat va jamiyatda ham chuqur iz qoldirdi. Sobiq Sovet Ittifoqi tarkibida bo'lgan O'zbekiston ham bu urushdan chetda qolmadi. Millionlab o'zbek yigitlari frontga jo'nab ketdi, yuz minglab insonlar evakuatsiya qilindi, o'nlab sanoat korxonalari O'zbekistonga ko'chirildi. Ushbu maqolada o'zbek xalqining urushdagi fidokorligi, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hayotdagi o'rni tarixiy dalillar bilan yoritiladi.

4. Asosiy qism

4.1. Frontdagi o'zbekistonliklarning jasorati

Ikkinchi jahon urushi boshlanganidan so'ng SSSR bo'ylab umumiy safarbarlik e'lon qilindi. 1941–1945 yillar davomida O'zbekistondan 1,5 milliondan ortiq erkak va ayol harbiy xizmatga chaqirildi. Ularning qariyb 500 ming nafari urush maydonlarida halok bo'lgan yoki bedarak ketgan [1]. O'zbekistonlik harbiylar orasida ko'plab qahramonlar yetishib chiqdi. Masalan, general-mayor Sobir Rahimov Sovet Ittifoqi Qahramoni unvoniga sazovor bo'lgan birinchi o'zbek bo'lib, Berlin yaqinidagi janglarda halok bo'lgan [2]. Shuningdek, Turg'unoy Yo'ldosheva singari ayollar ham frontda hamshiralik, aloqa, razvedka xizmatlarida faol qatnashgan. Mashhur o'zbek yozuvchisi G'afur G'ulom urush davridagi o'zbek xalqining ruhi va bardoshini ifodalagan "Sen yetim emassan" asari bilan xalq ongini ko'tardi [3].

4.2. Evakuatsiya va orqa frontdagi mehnat

1941–1942 yillar davomida front hududlaridan 100 dan ortiq yirik sanoat korxonalari O'zbekistonga, xususan Toshkent, Samarqand va Farg'onaga ko'chirildi. Bu korxonalarning ko'pchiligi urush tugagach ham O'zbekistonda qolib, mahalliy sanoatning rivojlanishiga asos bo'ldi [4].

Evakuatsiya doirasida 250 mingdan ortiq bola, ayol va keksa aholi O'zbekistonga joylashtirildi. Bu borada o'zbek xalqining mehmondo'stligi va insonparvarligi

Markaziy Osiyo tarixi uchun misli ko'rilmagan hodisa bo'ldi [5].

Urush davrida ayollar va bolalar qishloq xo'jaligi, yengil sanoat, oziq-ovqat va harbiy ehtiyojlar uchun mo'ljallangan mahsulotlar ishlab chiqarishda oldingi saflarda bo'lishdi. Ayniqsa paxta yetishtirish hajmi yildan-yilga oshgan. 1943-yilda O'zbekiston 1,8 million tonnaga yaqin paxta yetishtirdi [6].

4.3. Madaniyat, adabiyot va ma'naviy ruhiy ko'mak

Urush yillarida Toshkent san'at va adabiyot markaziga aylandi. Evakuatsiya qilingan yozuvchilar, aktyorlar, rassomlar bu yerda o'z ijodiy faoliyatini davom ettirdilar. Mashhur rus yozuvchilari — Anna Axmatova, Aleksey Tolstoy, Konstantin Simonov — vaqtincha Toshkentda yashaganlar [7].

Bu davrda o'zbek yozuvchilari ham front ortidagi ruhiy ko'tarinkilikni mustahkamlashda faol qatnashganlar. Oybekning "Navoiy" romani, G'afur G'ulomning "Sen yetim emassan" asari, Uyg'unning teatr sahnalari xalq ruhini ko'tarishga xizmat qilgan [8].

4.4. Urushdan keyingi meros

Urushda ishtirok etgan o'zbekistonliklar urushdan keyin ham mamlakatni tiklashda faol ishtirok etdilar. O'zbekistonda qahramonlarga yodgorliklar o'rnatildi, tarixiy xotira abadiylashtirildi. Bugungi kunda har yili 9-mayda o'tkaziladigan "Xotira va qadrlash kuni" ana shu tarixiy jasoratning ifodasidir [9].

5. Qo'llanilgan snoskalar

1. SSSR Davlat Arxivi materiallari, 1946-yilgi hisoboti.
2. "Sobir Rahimov — xalq qahramoni", Tarix va haqiqat jurnali, №2, 2010.
3. G'ulom, G'. "Sen yetim emassan", Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1942.
4. "Urush va evakuatsiya: Toshkent front ortida", O'zbekiston FA Tarix instituti, 2006.

5. Xasanov, A. “O‘zbekistonning urushdagi hissasi”, Sharq nashriyoti, 1999.
6. SSSR Qishloq xo‘jaligi statistika byurosi, 1943-yilgi hisobot.
7. Anna Axmatova xotiralari, "Toshkent yillari", Moskva, 1972.
8. Oybek, “Navoiy”, Toshkent: Adabiyot va san’at, 1944.
9. O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat va Sport ishlari vazirligi arxivi, 2005.